

Aranytartalékaink csodája

Nekem egyáltalán nem fontos az, hogy melyik nyelven írok! - jelentette ki jeles költőnk a '60-as évek végén vagy a hetvenes évek legelején az egyik délvidéki kisvárosban megtartott irodalmi esten, melynek közönsége főleg középiskolásokból állt. Abban a kifejezetten magyar többségű városkában akár rebellisnek is tűnhetett akkor ez a kamaszokkal összekacsintó, önmagát roppant korszerűnek érző magatartás, mely „csupán” a nemzeti hovatartozását rühellte, ki tudja milyen megfontolásból, mely csupán jugoszláv akart lenni. Igen, jugoszláv...

„Ezek jugoszlávok” - állapítja meg Kosztolányi 1930-as ludasi látogatásán. „Tanyai gyerekek ülnek a padokban, csupa magyarok. Fölkérnek dalolva köszöntének. »Fajem Isus, ljubim ruke« - jegyzi le naplójába. -Várady, a tanyai tanító, hihetetlen piszkos, kopott ruhában a dobogón. Ő is színmagyar, de reszket az életéért. (Most bocsátottak el 120 magyar tanítót.) Csak szerbet tanít, a többi tárgyat elhanyagolja. Alig dadog szerbül, de folyton a szerbet nyaggatja. Vizsgálják a tanfelügyelő előtt, a gyerekek által.”

„Még emlékszünk abból a régi szép időből, amikor mi, jugoszlávok még utaztunk” -írja az egyik délvidéki közíró 2001 tavaszán. Mi jugoszlávok - mormolom magam elé, pedig szóban forgó írásából kellene idéznem: „alig tíz éve, hogy Magyarország számára mi voltunk Európa, az árubőség, a jólét, sőt a szabadság jelképe. Mert mi a Kanári szigeteken nyaraltunk, amikor nekik az álom netovábbja a jugoszláv tengerpart volt. Az az ország voltunk, ahova még kéziratot is érdemes volt csempészni, európai levegőt szívni lehetett járni.”

- Istenem, mennyi hamisság, mellébeszélés! Jugoszláviában, abban az európai levegőjű országban, 1988 közepéig folyamatosan politikai kirakatpereket rendeztek, az anyaország szó használatáért, például, bíróság elé állították az embert. Istenem, mekkora szellemi zűrzavar! Csak az eltetvesedés, a szétesés, a pusztulás vethet neki véget?

Az ezredvég utolsó évtizedében kiásott tömegsírok, a hullákkal telezsúfolt hűtőkocsik elég érzékletesen

szólnak arról, hogy Közép-Európában, hogy a Balkánon mennyire nyomorúságos dolog kisebbséginek lenni. A XX. század elején nagy hatalmi támogatást élvező terrorizmus utódállami terrorizmusba torkolt, s a kisebbségi sorsba jutott magyarság a zsákmányától megtaltosodó szabad rablás állandósult célpontjává vált.

Felénk még a fák levelei sem lehettek zöldek - erről szól az a két világháború közötti nyugat-bácskai történet, melyben a magyar amatőr színjátszók díszletein át kellett festeni a fák zöld leveleit kékre.

A délvidéki magyarság a 2. világháború végén nem temethette el, nem sirathatta el nyilvánosan halottait. Az etnikai tisztogatásnak, az ártatlan lakosság lemészárlásának nálunk hagyományai vannak. - Ne nyírjatok ki minden magyart, nem lesz elég napszámosunk! - ezzel a felkiáltással kezdődött meg 1944 végén az újabb felszabaddításunk, melyet majdnem fél évszázados hallgatás, elnémitottság, mellébeszélés követett. A győztes partizánok gaztetteire nem volt kíváncsi a világ. A győztes partizánok még az anyaországban is szabadon vadászhattak egy ideig a délvidéki magyarokra. A vérveszteségünk, az árvaságunk, a kifosztottságunk, a megszegyenítettségünk, a kiszolgáltatottságunk volt akkor a hegy. A roppant méretű, főként magasodó hegy. Melynek meghódítása elmaradt. Melynek csúcsáról sokkal többet láthattunk volna. Tudhattunk volna meg magunkról.

A 2. világháború után a délvidéki magyarság szinte értelmiség nélkül maradt. A magyar értelmiség elűzése, a janicsárok magyar rétegének kialakítása, szélesítése, a magyarság szolgáskorba taszítása Trianon óta kiemelt fontosságú feladatnak számított - és számít még ma is a Délvidéken. 1945 után az írástudatlanság felszámolásában verbuválódó első generációs értelmiségiek igazi példaképek, életművel és tartással rendelkező pályatársak nélkül, a helyzet kényszerébe kapaszkodva, tették meg első lépéseiket. Az '56-os magyar forradalom leverését követő időszakban - „nálunk jobb magyarnak lenni, mint Magyarországon!” - nőtt meg a különutas, jugoszláv tudat ázsiója. Újvidék is azokban az években - a magyar irodalom 1959-ben kapott tanszéket az 1954-

ben alapított Újvidéki Egyetemen - vált a vajdasági magyarság új, mesterségesen kialakított és állambiztonsági szempontból jól ellenőrizhető központjává. A Magyar Tanszék körüli pezsgésben, a délszláv közvetítéssel termékenyítően ható, és a szomszédos szocialista országokban akkoriban még tabunak számító, kísérletező, avantgárd irányzatok másságában az Újvidéken tanuló, az oda kerülő tehetséges fiatal alkotók új folyóiratot indíthattak a hatvanas évek elején, kik a jugoszláv szellemi életbe való bekapcsolódást tekintették fő céljuknak. Az önállóságától akkor kezdett egyre inkább fölfuvalkodni a jugoszláviai magyar tudat.

A nagy félreértések és önbecsapások ideje volt az. Ami, mondjuk, Magyarországról bátor ellenzéki szellemű - például a Szovjetunió politikájának kemény bírálata, stb. - az lényegében a legkevesebb bátorságot igénylő, az akkori jugoszláv hatalomhoz dörgölődő magatartás volt. Fiatal íróink az írók írói szerettek volna lenni. Modernnek a végtelenségig. Úgy tagadták a hagyományokat, hogy nem is ismerték azokat. Formabontónak tartották magukat, holott a formát sem ismerték meg igazán. Remek, jobbára balkáni gátlástalansággal fűszerezett irodalmi játszadozások, a szomszédoknál - de csak ott! - tabunak számító témák jelentettek akkoriban a jugoszláviai magyar irodalmat, mely mintha csak az anyaországi és a Nyugaton élő ínyencek számára készült volna. Annak a közegnek a tudatára, melyből alkotói származtak, a délvidéki magyar olvasók tudatára, néhány kisebb kivételtől eltekintve, meg sem próbált ráhangolódni.

Hamis kép alakult ki rólunk a hatvanas és hetvenes években a helyzetünket jónak tartó anyaországi megítéléssel együtt. A látványos jugoszláv kirakat nem jöhetett volna létre az értelmiségiek, az írók hathatós támogatása nélkül. A titói Jugoszlávia legügybuzgóbb, leghűségesebb népszerűsítője épp a megnyomorított kisebbségiek fölkapaszkodó, újsütetű értelmiségi rétege volt, mely fokozatosan önmaga legjobb följelentőjévé vált. A délvidéki magyarság szellemi élete pedig válhatott irodalomcentrikussá, mert az irodalom volt az antisztálinista sztálinizmust, a szabadság kirakatát kiigazító hintapolitikából jól megélt rendszer fő reklámhordozója.

Tito 1980-ban halt meg, s a délvidéki magyar írók nagy többsége versben, prózában búcsúzott az „utolsó Habsburgtól”, a magyarság egykori hóhértól. A kommunizmus által évtizedeken át kiskorúsított emberek zokogva esküdöztek Tito sírjához zarándokolva a testvériség-egységre, melyet 1985-ben - a primitivizmusnak micsoda abszurd változata! - törvény által védetté

nyilvánított a hatalom. Ugyanebben az évben Újvidéken tartotta meg 9. kongresszusát a jugoszláviai írószövetség, melyen már látszottak az ország szétesésének jelei. Érdekességként itt elmondható: a jugoszláviai írószövetség utolsó elnöke egy délvidéki magyar író volt - mintha a magyarok ragaszkodtak volna a leginkább Jugoszláviához.

1991 nagy fordulópontra volt a délvidéki magyarság életében, hisz a magyarság szándékosan túlméretezett mozgósítása, a magyar alkotók harcterek poklaiba kényszerítése, kiszorítása, elűzése lerántotta a leplet az álnokságról, teljes valóságában mutatta be a velünk szemben megnyilatkozó, már nem is titkolt „testvéri” szándékot. - Inkább a javainkat, mint az életünket akarják - mondogattuk, noha a háborúnak magyar áldozatai is voltak.

A délvidéki magyarság éppen a mozgósítások hatására gyógyult ki megtévesztettségéből, kezdett közösséggé formálódni az utolsó pillanatban, hisz a szolidaritásérzet, a nemzeti önbecsülés évtizedekig elhúzódó hiánya a létezés peremére sodorta. Igényeit is, irodalmi és egyéb igényeit is az fogja meghatározni, hogy képes-e és mennyire képes igazi közösségként működni.

Szinte mindent előről kell kezdenünk azokkal akik vállalták a szülőföldjükön való maradást, nem mondván természetesen, azokról, azoknak a segítségéről sem, akik szülőföldjük elhagyására kényszerültek.

Az elmúlt évezred utolsó évtizedében a délvidéki magyarság szünni nem akaró betelepítésekkel tartva, fölfokozott idegengyűlöletben, állami szintre emelt fosztogatástól veszélyeztetetten, állandó létbizonytalanságban, szegénységben és nyomorban élt. Kész csoda, talán aranytartalékaink csodája, hogy ezek között a körülmények között még születhettek színvonalas szépirodalmi alkotások, és könyvek is jelenhettek meg, jobbára anyaországi támogatással.

A délvidéki magyarság a háborús uszítások közepete is megőrizte józan ítélőképességét. Átéltte a majd három hónapig tartó NATO-légicsapásokat - és nem indult meg a számára előkészített menekülttáborok felé. Tudomásul veszi a lényegében a szolgálalkúséget és kiskorúságot nagyhangú büszkeséggel leplező magatartás balkáni mesterkedéseit, cselszövéseit, s nem szűnik meg abban reménykedni, hogy leigázói is hamarosan az értékeket teremtő, nem csupán az anyagi javakat, (jobbára másokét) fölélt életvitelre kényszerülnek.

Az, hogy időnként csalódunk az anyaország magyarellenes intézkedéseket is hozó kormányában, hogy időnként leírunk bennünket, nem számít újdonságnak.

Megszoktuk már.